עדים זוממין דממונא הוא ליתני סבר לה כר"ע [א]דאמר [א]אין משלמין על פי עצמן אי סבר ליה כר"ע [°]ליתני תרי גווני שור ליתני שור דאזיק שור וליתני שור דאזיק אדם [ב]דתנן ר"ע אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם [ג]הא תבריה ר"ע לגזיזיה דתניא ר"ע אומר יכול אף תם שחבל באדם ישלם מן העלייה תלמוד לומר [1]יעשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העלייה האונס והמפתה והמוציא שם רע דממונא הוא ליתני מה נפשך אי נזק תנא ליה אי צער תנא ליה אי בשת תנא ליה אי פגם היינו נזק מה אית לך למימר קנסא בקנסא לא קמיירי המטמא והמדמע והמנסך דממונא הוא ליתני מה נפשך אי [ד]היזק שאינו ניכר שמיה היזק הא תנא ליה נזק אי [ה]היזק שאינו ניכר [ב]לא שמיה היזק הוה ליה קנסא ובקנסא לא קמיירי לימא קסבר ר' חייא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק דאי שמיה היזק הא תנא ליה נזק תנא היזקא דמינכרא ותנא היזקא דלא מינכרא בשלמא לתנא דידן תנא מניינא [ו]למעוטי דר' אושעיא ור' אושעיא תנא מניינא למעוטי דרבי חייא אלא מניינא דרבי חייא למעוטי מאי [ז]למעוטי מוסר ומפגל וליתני בשלמא מפגל בקדשים לא קמיירי אלא מוסר מאי טעמא לא תני שאני מוסר דדיבורא ובדיבורא לא קמיירי והא מוציא שם רע דדיבורא הוא וקתני דיבורא דאית ביה מעשה הוא והא עדים זוממין דיבורא דלית ביה מעשה הוא וקתני התם אע"ג דלית ביה מעשה רחמנא קרייה מעשה דכתיב [2]ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו בשלמא לתנא דידן תנא אבות מכלל דאיכא תולדות אלא לרבי חייא ורבי אושעיא אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן מאי ניהו אמר רבי אבהו כולן כאבות לשלם ממיטב מאי טעמא אתיא תחת נתינה ישלם כסף: לא הרי השור כהרי המבעה: מאי קאמר אמר רב זביד משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב רחמנא חדא ותיתי אידך מיניה הדר אמר חדא מחדא לא אתיא: ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים: מאי קאמר אמר רב משרשיא משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב

עדים זוממין דממונא הוא. דכל המשלם יותר על מה שהזיק כגון כפל ותשלומי ארבעה וחמשה קרי קנס כדלקמן בהך פירקין (ד' טו:) וכגון כל דבר קצוב האמור בתורה כגון חמשים של אונס ומפתה ומאה של מוציא שם רע כולהו הוי קנסא אבל מידי אחרינא ממונא: **סבר לה כר"ע.** דאמר במס' מכות בפ"ק (ד' ג.) עדים זוממין אין משלמים על פי עצמן כגון אם הוזמו בב"ד זה ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין ולתובען והלכו למקום אחר והודו שם בב"ד ואמרו הוזמנו בבית דינו של פלוני פטורין אלמא קנסא הוא ומודה בקנס פטור: **אי ר"ע ליתני תרי גווני שור.** דהא לר"ע יש חילוק בין תשלומין של שור דאזיק שור דלא משלם אלא חצי נזק לתשלומי שור דאזיק אדם דתנן לקמן בפ' המניח את הכד (דף לג.) ר"ע אומר כו': **במותר.** אם חבל אדם בשור תם ותם באדם ושמו ב"ד חבלה שחבל שור באדם יותר מחבלה שחבל האדם בשור משלם בעל השור אותו עודף: **לגזיזיה.** לכח אגרופו כדאמר בסנהדרין בפ"ק (דף ז.) אדייה לגזיזה וקם: **יכול ישלם תם שחבל באדם מן העלייה ת"ל כו'.** ואשתכח דלא משלם נזק שלם אלא כמו שהשור שוה: **אונס ומפתה דממונא הוא.** שחמשים כסף לבד הוי קנס אבל יש בו פגם שוה עכשיו פחות מדמעיקרא כדאמר בכתובות (דף מ.) ובושת דממונא הוא: ה"ג **מה נפשך.** משום מאי איצטריך ליה למיתני אי משום צער תנא ליה: **מדמע.** מערב תרומה עם חולין של חבירו דהשתא מזבין להו בזול לפי שאין יכול לאוכלה אלא כהן: **מנסך.** שניסך יין חבירו לע"ז ואסרו בהנאה הואיל ועביד ביה מעשה בגופיה דיין: **שאינו ניכר.** כגון הכא דאין הנזק ניכר בתוך הפירות דלא חסר להו: **לימא קסבר רבי חייא לא שמיה היזק.** ומשום דקנס הוא תני דלא הוי בכלל אבות דרבי אושעיא: **אלא מניינא דרבי חייא למעוטי מאי.** דלא מחשיב בהדייהו: **מוסר.** מלשין שמוסר ממון חבירו לעובד כוכבים: **ומפגל.** [ח]כהן ששחט קרבנו של ישראל חטאת א] לשום שלמים דאין הקרבן עולה לחובת בעליו וצריך אחר: **וליתני ליה.** ר' חייא האי מוסר: **מוציא שם רע דיבורא דאית ביה מעשה.** בעילה: **מכלל דאיכא תולדות.** כדפרשינן לעיל לכל חד וחד נגיפה ונשיכה לקרן נתחככה להנאתה תולדה דשן וכן לכולן: **תחת נתינה כו'.** דכולהו כתיב או תחת וגמרינן תחת תחת משור מועד דכתיב ביה שור תחת השור[ט] מה התם ממיטב דגמר משן ורגל דכתיב ביה מיטב שדהו[י] אף כאן מיטב שאם בא לשלם קרקע לניזק בשביל הזיקו מגביהו מן העידית או נתינה וגמר נתינה נתינה משור שנגח את העבד דכתיב ביה יתן לאדוניו[כ] או ישלם וגמר משן ורגל דכתיב בהן מיטב כרמו ישלם[ל] או כסף וגמרי מבור דכתיב ביה כסף ישיב לבעליו [שמות כא] וארבע אבות גמירי כולהו משן ורגל. בשומר חנם כתיב אשר ירשיעון אלהים ישלם [שם כב] בשואל כתיב בעליו אין עמו שלם ישלם [שם] בנושא שכר כתיב אם גנוב יגנב מעמו ישלם [שם] שוכר אינו כתוב בתורה אבל דינו כנושא שכר. בנזק דחובל בחבירו כתיב נתינה כן ינתן בו[מ] והיינו ממון הניתן מיד ליד כדדרשינן בהחובל (לקמן דף פד.). בצער כתיב פצע תחת פצע[נ] ודרשינן ליה לקמן בהחובל (דף פה.) פצע תחת פצע ליתן צער במקום נזק. בריפוי ושבת כתיב נתינה שבתו יתן ורפא[ס]. [ע]ובשבת כתיב תחת גבי אונס ומפתה דכתיב תחת אשר עינה [דברים כב] ודרשינן בכתובות בפרק אלו נערות (דף מ:) חמשים כסף תחת העינוי מכלל דאיכא בושת ופגם. לישנא אחרינא הואיל וכתיב בחובל בחבירו תחת דכתיב תחת פצע כולהו חמשה דברים דידיה מהתם גמרינן. בתשלומי כפל כתיב ישלם שנים [שמות כב] ובתשלומי ארבעה וחמשה כתיב חמשה בקר ישלם תחת וגו'[פ] וקרן דגנב בכלל כפל הוא ובגזל כתיב נתינה ונתן לאשר אשם לו (במדבר ה). בעדים זוממין כתיב בהו נפש בנפש (דברים יט) וכמאן דכתיב תחת דמי. באונס ומפתה ומוציא שם רע כתיב כסף ונתן לאבי הנערה חמשים כסף (שם כב) היינו אונס מפתה כסף ישקול כמוהר הבתולות (שמות כב) במוציא שם רע וענשו אותו מאה כסף (דברים כב). מטמא ומדמע ומנסך בכלל נזק הן[צ] ובנזק כתיב ביה תחת: **מאי קאמר.** למה לי למיתני כלל: **ותיתי אידך מינה.** במה מצינו בשור שהוא מזיק וחייב אף המבעה שהוא מזיק יהא חייב: **לא אתיא.** כדמפרש לעיל רב לטעמיה ושמואל לטעמיה:

לכתוב

הא תברא ר"ע לגזיזיה. אין לפרש דחזר בו מדקתני שמשלם מגופו דבפ' המניח (לקמן דף לג.) תני בהדיא ר"ע אומר כמשפט הזה כתחתון ולא כעליון יכול ישלם מן העלייה כו' ולפ"ה נמי קשה דפי' [ק] אע"ג דזימנין ליכא נזק שלם כגון שהשור אין שוה כדי היזקו מכל מקום ליתני תרי גווני שור כיון דלפעמים איכא נזק שלם וי"ל דכיון דאין משלם אלא מגופו אי אפשר למיתני גבי אבות דאמרינן לקמן כולם כאבות הן לשלם ממיטב: **האונס** והמפתה והמוציא ש"ר דממונא הוא. מוציא שם רע לית ביה ממונא כלל אלא מאה כסף אלא אגב אחריני נקטיה: **המטמא** והמדמע. המ"ל דלא תנא להו משום דלא מיחייב בשוגג: **דאי** שמיה היזק. ואע"ג דחזקיה דאמר שמיה היזק איתותב בהניזקין (גיטין דף נג:) מ"מ ניחא ליה לאוקומי ברייתא דרבי חייא אביו אליביה: **וקתני** היזק דלא מינכרא. והא דקתני שלשה גווני לפי שהם שנויין בפ' הניזקין (שם נג:) כדקתני שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר דקתני גווני טובא: **תני** מניינא למעוטי. האי למעוטי לאו משום דלית ליה דרבי חייא אלא כלומר למעוטי דלא איירי בהו: **למעוטי** מוסר כו'. המ"ל למעוטי כופר ושלשים של עבד והא דלא קתני להו משום דבקטלא לא איירי ומוסר ומפגל אפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי מחייב משום קנס בהגוזל בתרא (לקמן דף קיז.): **דיבורא** דאית ביה מעשה. דבכתובות בפ' נערה (דף מו.) א"ר אליעזר בן יעקב לא נאמרו דברים הללו אלא כשבעל ור' יהודה אית ליה התם עד שישכור עדים: **כולם** כאבות לשלם ממיטב. ואע"ג דתולדות דאבות דמתניתין משלמין נמי ממיטב מ"מ הני אי לאו דקרינא להו אבות לא הוי ידעי דמשלמי ממיטב: **תחת** נתינה כו'. בספרי מפיק בושת מוקצותה את כפה ולא תחוס עיניך (דברים כה) ויליף מעדים זוממין דכתיב לא תחוס עיניך (שם יט) וא"ל שהוא גזירה שוה גמורה מדלא קאמר אתיא תחת נתינת עיניך ועדים זוממים פרש"י דכתיב בהו נפש בנפש וצ"ל דאפילו אם העידו על שור תם שהזיק או העידו פלוני חייב לפלוני מנה דדינו בזיבורית דמשלמי במיטב דאם רצו לחייב אחרים ממיטב לא צריך קרא דמכאשר זמם נפקא דיתחייבו ממיטב: **מאי** קאמר. משום דלא מצי לפרושי האי לא הרי כשאר לא הרי שבש"ס קמתמה מאי קאמר:

מסורת הש"ס

א) מכות ג., **ב)** לקמן לג. מב:, **ג)** לקמן מב:, **ד)** [גיטין נג.], **ה)** [שם מד: נג. נג: מועד קטן יג. בכורות לה.], **ו)** [כריתות ג:], **ז)** [עיין בתוספו' ע"ז עד. ד"ה למעוטי], **ח)** עי' בס' פני יהושע במסכת ב"ק מ"ש בזה, **ט)** [שמות כא], **י)** [שם כב], **כ)** [שם כא], **ל)** [שם כב], **מ)** [ויקרא כד], **נ)** [שמות כא], **ס)** [שם], **ע)** אולי צ"ל ובבושת ובס"א: ובשבת, **פ)** [שם], **צ)** גי' ר"מ ובנזק כתיב ישלם דכתיב מכה בהמה ישלמנה, **ק)** הספר חסר וצ"ל ואשתכח דלא משלם נזק שלם אלא כמו שהשור שוה דאף ע"ג וכו'. ר"מ,

גליון הש"ס

גמ' ליתני תרי גווני שור. עי' לקמן דף ז ע"א תוס' ד"ה ור"ע:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה ומפגל וכו' חטאת לשום שלמים. עי' מנחות דף מט ע"א בלשון רש"י שם בד"ה ומחשב בהו לשום שלמים וכו' ובתוספות שם ד"ה וקמחשב בה ועי' פני יהושע ושיטה מקובצת ודו"ק:

רבינו חננאל

דברי ר' עקיבה דאמר בעדים זוממין אין משלמין על פי עצמן מפורש בתחלת פ' כיצד העדים נעשין זוממין. ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בני גרושה ובני חלוצה ואין גולין לערי המקלט ואין משלמין כופר ואין נמכרין בעבד עברי. משום ר' עקיבה אמרו אף אין משלמין על פי עצמן. **פי' תבריה ר' עקיבה לגזיזיה,** שיבר כלי זיינו שלוחם בהן. כלומר א) חזר בו, דתניא ר' עקיבה אומר יכול ישלם מן העלייה כו', זה בפ' המניח את הכד. **פי' מסור** המוסר את חבירו לגוים ונענש. או מסר ממון חבירו לגוים, אם יש עדים חייב לשלם. ודין מן הטוען טענת מסור ואין לו ראייה אני עתיד לפרשו במקומו בפ' הכונס צאן לדיר. **אשכחן** הני אבות נזיקין כ"ו בהדי מסור ומפגל. ואית בהו ממונא וקנסא. והזק בידים והזיקא דאתי ממילא. ואית בהו ממונא דאתי לידיה בהיתרה וממונא דאתי לידיה באיסורא. ואית בהו נמי היזק ניכר והיזק שאינו ניכר. ואית בהו דיבור שיש בו מעשה, המוציא שם רע. ודיבור שאין בו מעשה ורחמנא שוייה מעשה, עדים זוממין. ודיבור שאין בו מעשה, מסור. **והני** אבות תולדותיהן כיוצא בהן בר מתולדה דרגל בחצי נזק צרורות דהילכת' גמירי לה, ואמאי קרי ליה תולדה דרגל לשלם מן העלייה. וכולן מועדין הן מתחילתן בר מן הקרן. ושן ורגל ברשות הרבים פטורים דאורחייהו הוא

ב). **אמר ר' אבהו** כולן כאבות הן לשלם ממיטב. מאי טעמא, אמר אביי אתייא תחת נתינה ישלם כסף. פי' כיון דקיימ' לן היזק שאינו נכר שמיה הזק ושייכי כולהו בכלל נזק. **פיס'** לא השור כהרי המבעה כו'. **אמר רבא**

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פרק יח מהלכות עדות הלכה ח סמג עשין קי טור ח"מ סי' לח:

לו ב מיי' פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה א סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' שפה סעיף א:

תורה אור השלם

1. אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ: שמות כא לא
2. וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יט יט

מוסף רש"י

אין משלמין על פי עצמן. אם הוזמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הזמתן עד שברחו ובאו בב"ד אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני (מכות ב:). **משלם במותר נזק שלם.** אם חבל גם האדם בשור ושמו ב"ד חבלה שבאדם יותר על חבלה שבשור, בעל השור משלם אותו מותר נזק שלם (ערכין יד:). **ומפגל.** כהן שפגל בקרבנו של ישראל, דשחיט לאוכלו חוץ לזמנו דחייב, אינו משלם ממיטב, דהאי היזקא דיבורא בעלמא הוא והיזק שאינו ניכר ניהו (כריתות ב:).

רבינו חננאל (המשך)

מצאנו בפירוש **בשן ורגל** דכתי' ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. וגמרינן מינה דכל מקום דכתי' תשלומין הוא ממיטב, **בשור** כתי' שלם ישלם שור תחת השור. **בבור** כתי' בעל הבור ישלם. **במבעה** כתי' מכה בהמה ישלמנה. **בהבער** כתיב שלם ישלם המבעיר. **בשומרים** כתי' ישלם שנים לרעהו. **ובשומר שכר** כתי' ישלם לבעליו. **ובשואל** כתי' שלם ישלם. **שכיר,** או כשומר חנם או כשומר שכר. **גנב** חיים שנים ישלם. **תשלומי ד' וה'** כתי' חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה. **בגזלן** כתי' ושלם אותו בראשו. ולמד עוד מי שאינו כתוב בו לשון תשלומין בתחת תחת. כתי' בנזקי שור שלם ישלם שור תחת השור, מה תשלומי שור כתי' ביה תחת והוא ממיטב, אף כל היכא דכתי' תחת ממיטב הוא. וילפי מיניה הניזקין דכתי' עין תחת עין, **והעדים זוממים** בכלל. **צער,** חבורה תחת חבורה. ויליף מינה **האונס** שנ' ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענתה. ותוב ילפי אחריני מן האונס מה אונס דכתי' ביה נתינה וכסף ומשלם ממיטב, אף כל היכא דכתי' נתינה או כסף ישלם ממיטב. ויליף מינה **המפתה** דכת' כסף ישקל. **ומוציא שם רע** דכתי' וענשו אותו מאה כסף. **ריפוי ושבת** כתי' בהו נתינה שנאמר רק שבתו יתן ורפא ירפא. **המטמא והמדמע והמנסך** מים לע"ז. **והמסור והמפגל**

א) עיין תוס' ד"ה הא תבריא. ב) עי' ברא"ש ריש מכליתין מ"ש על הרי"ף בזה.